

ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN KISMİ SONA ERMESİ HALİNDE DENKLEŞTİRME İSTEM HAKKI

(Compensation Claims in case of a Partially Changed Agency Contracts)

Av. Dr. Adem ŞAHİN*

ÖZET

Türk Ticaret Kanunu (TTK) m.122' de acentenin denkleştirme istemi düzenlenmesiyle kanundaki büyük bir boşluk doldurulmuştur. Bu madde sayesinde acenteler denkleştirme haklarını doğrudan talep edebilme imkânına kavuşmuştur. Buna göre denkleştirme istem hakkı için aranan ilk şart acentelik sözleşmenin sona ermesidir. Buna karşın acente sözleşmesinde kısmi bir değişikliğe gidilmesi halinde acentenin denkleştirme hakkı olup olmadığı konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Oysaki uygulamada acente sözleşmesinin hukuki niteliğinden dolayı zaman içerisinde değişiklikler yapılmaktadır. Örneğin acentenin bölgesinin daraltılması, değiştirilmesi, müşteri çevresine müdahale edilmesi, ürün arzına veya acentenin ücretine ilişkin değişiklikleri sıralayabiliriz. Yapılan bu tür değişiklikler kısmi sona erme olarak nitelendirilmektedir. Bu açıdan sadece sözleşmenin sona ermesi değil, sözleşmede değişiklik yapılması halinde de somut olaya göre acentenin denkleştirme hakkının var olduğu kabul edilmelidir. Bu çalışmada acentelik sözleşmesinin kısmen sona erme hallerinde acentenin denkleştirme isteme hakkının olup olmayacağı incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Tazminat talebi, acenta, sürekli sözleşmeler, acentalık sözleşmesinde de değişiklik, acentalık sözleşmesinin sona ermesi

Abstract

By regulating the agent's claim for compensation in Art. 122 of the new Turkish Commercial Code, a huge loophole was filled. Thanks to the mentioned article, agents have reached the opportunity to claim compensation immediately. According to Art. 122 of the new Turkish Commercial Code, the first requirement for a compensation claim is that the contract has been terminated. Nevertheless, there is no legal provision for agent's compensation claims in case of a partially changed agency contract. Yet in legal practice, agency contracts are changed in

* İstanbul Barosu.

the course of time. This is caused by the legal nature of agency contracts. As examples of changes, the restriction or the modification of the agency region, the adjustment of the customer environment, and the adaption of the range of goods or the agent's fee can be mentioned. Considering the legal aim and nature of compensation claims, these changes are equivalent to the termination of the contract. For this reason, this kind of changes are qualified as partial termination. From this viewpoint, the agent can claim compensation not only in the event of terminating but also in the event of changing the contract. In this work, it is examined whether the agent can claim compensation after partially terminating the agency contract.

Keywords: Claim for compensation, agency, continual contracts, changes of agency contracts, termination of agency contract

GİRİŞ

Acentenin denkleştirme istem hakkı 6762 sayılı TTK'da açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Ancak TTK m.134 geniş yorumlanarak gerek doktrin¹ gerekse Yargıtay içtihatlarıyla² acente sözleşmesinin fesih edilmesi halinde genel hükümler çerçevesinde acenteye tazminat ödenmesi kabul edilmiştir. Acentenin denkleştirme istem hakkıyla ilgili olarak ilk kanuni düzenleme, sadece sigorta acenteleri için 14.6.07 tarihli 26552 sayılı Sigortacılık Kanunu m.23/16. fıkrasında düzenlenmiştir³. Nihayetinde 01.07.12 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 6102 sayılı TTK m.122'de acentenin "denkleştirme istemi" başlığı altında denkleştirme istem hakkının şartları düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle tüm acente türleri⁴ için denkleştirme istem hakkının yolu açılmış oldu.

Acentenin denkleştirme istem hakkı düzenlenirken özellikle 86/653 AET Yö-

¹ Eski TTK m.134 kapsamında denkleştirme hakkı için bkz. AYAN, Özge, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, s.117 vd; SOPACI, Birgül, Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Hakkı, Prof.Dr. Fahiman TEKİL'in Anısına Armağan, 2003, s.448; KAYIHAN, Şaban, Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi(Acentelik Sözleşmesi), s.157; YAZICIOĞLU, Emine, Sigorta Aracıları Hukuku I, s.235; BADAĞ AYBAR, Zehra, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 12, Sayı: 24, Güz 2013/2, s.172; ARKAN, Sabih, Ticari İşletme Hukuku, s.219 vd; ARSLANLI, Halil, Kara Ticaret Hukuk Dersleri, Umumi Hükümler, s.205; MOROĞLU, Erdoğan, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, s.80; KENDİGELEN, Abuzer, Yeni Türk Ticaret Kanunu, s.114; ERDEM, Ercüment, Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi, Ünal Tekinalp'e Armağan, s.91; KARAHAN, Sami, Ticari İşletme Hukuku, s.362; İŞGÜZAR, Hasan, Tek Satıcılık Sözleşmesi, s.160; GÜRZUMAR, Osman Berat, Franchise Sözleşmeleri, s.175; POROY/YASMAN, Ticari İşletme Hukuku, Nr.294 vd; DURAL, Ali, Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkının Maddi Şartları, s.303; KARASU, Rauf, Acentenin Denkleştirme Talebi, s.283.

² İlgili Yargıtay kararı, 11. HD, 10.05.1996 tarih ve E.1996/2189, K.1996/3335 sayılı Karar; 11. HD, 20.06.1996 tarih ve E.1996/2084, K.1996/4544.

³ Sigorta acenteleri için bkz. YAZICIOĞLU, s.235; KAYIHAN, Şaban, Yeni Düzenlemeler İşığı Altında Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri(Sigorta Acenteleri), Terazi Dergisi, Kasım 2008, Sa.27, s.43vd.

⁴ Acente türleri için bkz. KAYIHAN, Acentelik Sözleşmesi, s.46 vd.

nergisi (m. 17-18)⁵, Alman Ticaret Kanunu (HGB §89b)⁶ ve İsviçre Borçlar Kanunu (OG §418u)⁷ ve Avusturya Acentelik Kanunu (HVertG §24)⁸ dikkate alınarak hazırlanmıştır. Diğer birçok Avrupa ülkesinde benzer hükümler mevcuttur⁹.

Acenteye denkleştirme istem hakkı sonucu ödenmesi gereken bu ücret doktrin tarafından portföy tazminatı¹⁰, portföy akçası¹¹, müşteri tazminatı¹² olarak adlandırılmaktadır¹³. Alman Ticaret Kanununun §89b maddesinde ve Avusturya Acentelik Kanunu §24. Maddesinde “denkleştirme hakkı” manasına gelen “Ausgleichsanspruch” kelimesi, İsviçre Borçlar Kanunu 418u maddesinde ise “Müşteri Tazminatı” manasına gelen “Entschädigung für die Kundschaft” kelimesi kullanılmıştır. TTK m.122'nin kenar başlığında ise Almanya'daki kavram esas alınarak “Denkleştirme İstemi” olarak düzenlenmiştir. Bu çalışmada da kanuna uygun şekilde “denkleştirme istem hakkı” kavramı kullanılacaktır.

I. Acentenin Denkleştirme Talebi

A. Denkleştirme Talebinin Amacı ve Hukuki Niteliği

Acentenin denkleştirme istem hakkının amacı ve hukuki niteliği konusunda

⁵ Richtlinie 86/653/EWG des Rates vom 18. Dezember 1986 zur Koordinierung der Rechtsvorschriften der Mitgliedstaaten betreffend die selbständigen Handelsvertreter, (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31986L0653:DE:HTML>), Erişim T. 20.03.2016.

⁶ İlgili madde için, bkz. (http://www.gesetze-im-internet.de/hgb/_89b.html), Erişim T. 20.03.2016.

⁷ İlgili madde için, bkz. (http://www.gesetze.ch/sr/220/220_039.htm), Erişim T. 20.03.2016.

⁸ İlgili madde için bkz. ([⁹ Fransa ve İtalya'daki sistem için bkz. SOPACI, s.446 vd.](https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR12036561&ResultFunctionToken=fdbbd5a5-0066-4eb3-85a6-918904ef-53d0&Position=1&Kundmachungsorgan=&Index=&Titel=HVertrG&Gesetzesnummer=&VonArtikel=&BisArtikel=&VonParagraf=&BisParagraf=&VonAnlage=&BisAnlage=&Typ=&Kundmachungsnummer=&Unterzeichnungsdatum=&FassungVom=20.03.2016&VonInkrafttredatum=&BisInkrafttredatum=&VonAusserkrafttredatum=&BisAusserkrafttredatum=&NormabschnittnummerKombination=Und&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=100&Suchworte=), Erişim T. 20.03.2016.</p>
</div>
<div data-bbox=)

¹⁰ TEOMAN/ÜLGEN, Ticari İşletme Hukuku, s.655; ŞENER/EROĞLU, Ticari İşletme Hukuku Uygulamaları, s.90; POROY/YASMAN, Nr.294.

¹¹ SOPACI, Birgül, s.439; TEKİNALP, Ünal, „Türk Hukukunda Acentanın “Portföy Akçası” Talebi”, Ali Bozer'e Armağan, s.1.

¹² KAYIHAN, Acentelik Sözleşmesi, s.157; KARAYALÇIN, Yaşar, Ticaret Hukuku Dersleri I, s.534.

¹³ Kullanılan tüm farklı kavramlar için bkz. SOPACI, Birgül, s.439.

kıta avrupası hukuk sistemlerinde (Almanya¹⁴, İsviçre¹⁵ ve Avusturya¹⁶) ve Türk hukuk sisteminde¹⁷ farklı görüşler vardır. Bu hakkın hukuki niteliği; bir zararın giderilmesini için tazminat¹⁸, acentenin sosyal olarak korunması¹⁹, sebepsiz zenginleşme²⁰ ve özel bir karşılık talebi (Vergütung) gibi değişik farklı hukuki temellere dayandırılmaktadır. Almanya, İsviçre ve Türk hukuk sistemlerinde ağır basan görüş ise bu görüşlerden sonuncusu olan özel bir karşılık talebi fikrinde birleşmektedir²¹. Buna göre denkleştirme istemini, acentenin yaratmış olduğu müşteri çevresini sözleşme sonrası müvekkile karşılıksız olarak devretmesinden dolayı özel bir karşılık talebi olduğu kabul edilmektedir. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra kural olarak acentenin ücret hakkı sona erer. Müvekkil ise sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra acentenin işletmeye kazandırdığı müşteriler sayesinde önemli menfaatler elde etmeye devam edecektir. Ayrıca sözleşmes sonrasında müvekkile devredilen “müşteri çevresi”, müvekkilin ticari işletmesinin malvarlığına dâhil ekonomik bir değer olarak kaydedilir. Bu belirtilen sebeplerden dolayı somut olayın özelliklerine ve hakkaniyete göre acenteye devretmiş olduğu müşteri çevresine karşılık olarak uygun bir ücret ödenmesi gerektiği kabul edilmektedir²². Sigorta acentelerinin denkleştirme istem hakkı ise karşılıksız olarak müvekkile devredilen portföyleridir²³.

Acentenin denkleştirme istemi, sözleşmenin haksız olarak sona erdirilmesinden kaynaklanan bir tazminat değildir. Çünkü tazminat hakkı için gerekli olan şartlardan

¹⁴ BRÜGGEMANN in STAUB, HGB Nr.2 zu §89b; BAUMBACH/HOPT, Handelsgesetzbuch, Nr. 1 zu §89b; SCHRÖDER, Georg; Zur Berechnung des Ausgleichspruchs der Handelsvertreter, s.43; STÖTTER, Karin, Das Recht der Handelsvertreter, s.179; THOMAS/SCHALL, Handkommentar Handelsgesetzbuch, Nr.2 zu §89b; SOPACI, s.443.

¹⁵ CANARIS, Claus-Wilhelm, Handelsrecht Nr.98; REITMANN/MARTINY, Internationales Vertragsrecht, Nr.1408; SOPACI, s.445.

¹⁶ JABORNEGG, Peter, Handelsvertreterrecht und Marklerrecht, s.3; NOCKER, Michael; Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Vertragshändlers und Franchisenehmers, s.2 ve Kommentar zum Handelsvertretergesetz Nr.1 zu § 24; TSCHUK, Anglaia, Der Ausgleichsanspruch bei Beendigung des Handelsvertreter-Verhältnisses, s.2; MAES/DEMMELE, Praxiskommentar-Handelsvertretergesetz, Nr.1 zu §24.

¹⁷ AYAN, s.92 vd; . SOPACI, s.446 vd; KAYA, Arslan, Türk Ticaret Kanunu Şerhi Acentelik, m.122, Nr.1; POROY/YASMAN, Nr. 294.; İMREGÜN, Oğuz, Kara Ticaret Hukuku Dersleri, s.136; ARKAN, Ticari İşletme Hukuku, s.219, TEOMAN/ÜLGEN, s.655; KARAHAN, s.362.

¹⁸ MOROĞLU, s.72; HOYNİNGEN-HUENE, Gerrick, MünchKomm, Nr.5 zu §89b.

¹⁹ LETTL, Tobias, Handelsrecht, Nr:44.

²⁰ SCHIÉFELBEIN, Gert, Der Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreters, s.52 vd.

²¹ AYAN, s.106; ARKAN, s.220; ERDEM, s.91; GÖKYAYLA DEMİR, Cemile; Milleterarası Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri(Münhasıran Bayilik Sözleşmeleri) s.248; BADAĞ AYBAR, s.168; BAUMBACH/HOPT, Nr. 1 zu §89b; KÜSTNER/THUME, Nr.47 vd.

²² AYAN, s.97; AKIN, İrfan; Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler, AÜHFD, 62 (3), 2013, s.615.

²³ Acentenin portföy“ kavramı altında sigorta acentesinin aracılık ettiği ve akdettiği sözleşmeleri kapsamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. YAZICIOĞLU, s.238; AYAN, s.227.

kusur ve zarar şartları denkleştirme talebi için aranmamaktadır. Hatta acentelik sözleşmesi sürenin dolması, hastalık veya yaşlılık gibi sebeplerden dolayı sona erse bile müvekkilden istenebilmektedir²⁴. Ayrıca acentenin TTK m.123 kapsamında rekabet yasağına uyması karşılığında sebebiyle ücrete hak kazanması, acentenin denkleştirme talep etme hakkına engel olmaz, çünkü her iki ücretin acenteye verilmiş sebepleri birbirinden farklıdır²⁵.

Acentenin denkleştirme istem hakkınının kaynağı sebepsiz zenginleşme olarak da değerlendirilmemesi gerekmektedir²⁶. Çünkü denkleştirme istem hakkınının hukuki sebebi acentelik sözleşmesi sonucu devredilen müşteri çevresidir.

Acenteye denkleştirme istem hakkınının verilmesindeki haklı gösterecek bir çok sebep vardır. Bunlardan en önemlisi, acente ile müvekkil arasında sözleşme sonrası bozulan ekonomik dengenin sağlanmasıdır. Bu sayede acentenin sosyal olarak korunması ve böylece acentenin durumunun iyileştirilmesi hedeflenmektedir²⁷.

B. Denkleştirme Talebinin Şartları

Bir acentenin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için TTK m.122 ye göre hem şekli hem de maddi şartların birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir²⁸. Bu çalışmamızın asıl konusu şekli şartlardan sözleşmenin sona ermesidir. Bu şart hakkında gerek TTK gerekse Sigorta Kanununda herhangi bir fark bulunmamaktadır²⁹. Buna göre sigorta acentesinin de denkleştirme talebinde bulunabilmesi için sigorta sözleşmesinin sona ermesi gerekmektedir. Bu başlık altında çalışmamızın daha iyi anlaşılabilmesi için, denkleştirme istem hakkınının şekli ve maddi şartları hakkında kısa genel bilgiler verilecektir. Sonrasında ise acentelik sözleşmesinin kısmi sona erme halleri ve denkleştirme istem hakkı üzerinde durulacaktır³⁰.

²⁴ AYAN, s.103, ARSLAN, m.122, Nr.11a s.232; TSCHUK, s.76; NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.199; Almanya Yargı kararı için bakınız: OLG Frankfurt 12.07.1960(NJW 1961, Heft 11, s.54).

²⁵ YILMAZ, Asuman, Yeni Ticaret Kanunu'na Göre Acentelik İlişkilerinde Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı Antlaşması ve Rekabet Yasağına Uyması Karşılığında Acenteye Ödenmesi Gereken Bedel, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sa.2012/2, s.327.

²⁶ HOYNİNGEN-HUENE, MünchKomm, Nr.6 zu §89b; AYAN, s.83.

²⁷ Denkleştirme istem hakkınının amacı hususunda bkz. AYAN, s.92; SOPACI, s.441 vd.

²⁸ DOĞRUSÖZ, Bumin/ ONAT, Öznur/ TUNÇER TÖRALP, Funda, Gereke, Karşılaştırmalı Maddeler, Komisyon Raporları, Önergeler ve Karşılaştırmalı Tablolari ile Türk Ticaret Kanunu, Cilt I, TTK m.122 gerekçesi, s.241.

²⁹ Sigorta acenteleri denkleştirme istem hakkını kazanabilmesi için öncelikli olarak sigortacılık kanunundaki şartları gerçekleştirmeleri gerekmektedir (Sigortacılık Kanunu 23/16). Buradaki şartlar TTK m.122 ile uyumlu olup, sigortacılık kanunda hüküm bulunmayan durumlarda genel hüküm niteliğindeki TTK m.122 sigorta acenteleri için de uygulanır.

³⁰ KAYIHAN, Sigorta Acenteleri, s.54.

1. Şekli Şartlar

a. Sözleşmenin Sona Ermesi

Acentenin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için her şeyden önce müvekkille aralarındaki acentelik sözleşmenin sona ermesi gerekmektedir³¹. Ancak her sona erme hali acenteye denkleştirme hakkı vermemektedir. Bu sebeple sözleşme denkleştirme hakkı verecek nitelikte sona erme ermelidir.

Acente sözleşmesi her iki tarafa borç yükleyen sui generis sürekli bir iş görme sözleşmesidir (Geschäftsbesorgungsvertrag)³². Bu sözleşmeyi öncelikle taraflar anlaşarak sona erdirebilirler³³. Bu durumda acentenin denkleştirme hakkının doğru doğmayacağı doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre sözleşmenin anlaşarak sona ermesi halinde hadenkleştirme istem hakkının olmayacağı yönündedir³⁴. Buna karşın sözleşmede açıkça denkleştirme hakkı saklı tutulmuş ise bu hakkın daha sonra talep edilebileceğini savunan görüşler de mevcuttur³⁵. Katıldığımız diğer görüşe göre ise³⁶; sözleşmenin anlaşarak sona erdirilmesi halinde – teklif hangi taraftan gelirse gelsin - denkleştirme istem hakkını ortadan kaldırmaz. Çünkü anlaşarak sona erme halinde de acente müvekkiline müşteri çevresini devretmektedir. Önemli olan sözleşmenin sona ermesidir, nasıl sona erdiği değildir. Bu açıdan acentenin herhangi bir kusuru yoksa ve diğer şartlar da mevcutsa acente denkleştirme talebinde bulunabilecektir. Ancak taraflar açıkça denkleştirme isteminden vazgeçtiğini belirtilirse denkleştirme talebinde bulunamaz³⁷.

Bir diğer sona erdirme yolu ise TTK m.121/1 göre sözleşmenin fesih edilmesidir. Fesih, sözleşme ilişkisini ileriye dönük sona erdirmeye yönelik bozucu yenilik doğuran bir haktır. Bu hak tek taraflı varması gerekli bir irade beyanı ile kullanılır³⁸. Belirsiz bir süre için yapılmış olan acentelik sözleşmesini, taraflardan her biri üç ay önceden ihbarda bulunmak şartıyla feshedebilir. Sözleşme belirli bir süre için yapıl-

³¹ Sözleşmenin sona ermesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. KAYIHAN, Acentelik Sözleşmesi, s.218 vd; AYAN, s.147 vd; KARASU, s.290vd; YAZICIOĞLU, s.219vd; AKIN, s.616; BADAĞ AYBAR, s.176.

³² Acente sözleşmesinin hukuki niteliği için bkz. KAYIHAN, Acentelik Sözleşmesi, s.86; AYAN, s.25.

³³ EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.1258.

³⁴ BAUMBACH/HOPT, Nr.53 zu §89b; STÖTTER, s.183 vd.

³⁵ AYAN, s.154.

³⁶ BRÜGGEMANN in STAUB, HGB Nr.14 zu §89b; WESTPHAL, Bernd, Vertriebsrecht, Handelsvertreter, Band I, Nr.904; VIEHBÖCK, Günther, Der Ausgleichsanspruch nach dem neuen Handelsvertretergesetz, s.21vd; KÜSTNER/THUME, Nr.337; Avusturya doktrini ve yargı kararları için: NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.146; TSCHUK, s.13; Urteil vom BGH 13.3.1969, NJW 1969, s.1023.

³⁷ MARTİNEK/SEMLER/HABERMEIER, Handbuch des Vertriebsrecht, Nr.79-80 zu §12.

³⁸ EREN, s.1259.

miş olsa bile haklı sebeplerden dolayı her zaman fesih olunabilir. Acentenin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için ya acente sözleşmeyi haklı sebebe dayanarak fesih etmeli ya da müvekkil bu sözleşmeyi haklı bir sebep olmaksızın fesih etmiş olmalıdır. Acente müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshe-dilmişse, acente denkleştirme talebinde bulunamaz (TTK m.122/3).

Acentelik sözleşmesi ayrıca acentenin veya müvekkilin iflası³⁹, ölümü⁴⁰ (veya tüzel kişiliklerin sona ermesi), kısıtlanması hallerinde ve süreli sözleşmelerde sürenin dolması gibi durumlarda da sona erer (TTK m.121/3). Diğer şartlar varsa bu sona erme hallerinde de acentenin denkleştirme istem hakkı olacaktır⁴¹.

Sözleşmenin yok hükmünde olması, butlanla batıl olması ve iptal edilmesi halinde acentenin denkleştirme istem hakkının olup olmayacağı doktrinde tartışmalıdır. Sözleşmenin *yoklukla malul olması halinde* bir görüşe göre; ortada bir sözleşme olmamasına rağmen acente faaliyetleri ile müvekkile katkı sağladığı ve bu vesile ile bu tip sözleşmelerde denkleştirme isteminde bulunabileceği kabul edilmektedir⁴². Kabul edeceğimiz diğer görüşe göre ise; var olmayan bir sözleşmeye dayanarak denkleştirme isteminde bulunulamaz⁴³. Çünkü yokluk halinde ortada bir sözleşme olmadığından dolayı buna hukuki bir sonuç bağlanamaz. Yokluğun butlandan farkı, yokluğun ileri sürülmesinin hakkın kötüye kullanılması oluşturacağı gerekçesiyle engellenememesidir⁴⁴. Bu açıdan herkes yokluğu ileri sürebilir. Acente, bu durumda kanaatimizce şartların varlığı halinde sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre zararlarını talep edebilir.

Acentelik sözleşmesi kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız butlan sebebiyle de geçersiz olabilir. Sözleşmenin butlanla geçersiz olması halinde tarafların borçlarını ifa etmesi sözleşmeyi geçerli kılmaz⁴⁵. Ancak sürekli borç doğuran sözleşmelerde taraflar borçlarını ifa etmeye başlamışlarsa, hükümsüzlük kurallarının uygulanması bazı problemleri

³⁹ Acentenin kusurlu iflas etmesi halinde denkleştirme talebinde bulunmaz; bkz. AYAN, s.153; AKIN, s.618; KAYIHAN, Acentelik Sözleşmesi, s.226.

⁴⁰ KAYIHAN, Acentelik Sözleşmesi, s.225; TBK m.513/1 göre müvekkilin ölümü halinde acente, müvekkilin mirasçısı ya da temsilcisi, işleri kendi başına görebilecek duruma gelinceye kadar işlem yapmaya devam eder. Detaylı bilgi için bkz. YAVUZ, Cevdet, Türk Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, s.1190.

⁴¹ KAYA, m.122, Nr.11b vd.; KARASU, s.290 vd.; AYAN, s.151 vd.; AKIN, s.618.

⁴² KÜSTNER/THUME, Nr.418 vd.; NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.258 vd.; LETTL, Nr.46; AYAN, s.149.

⁴³ CANARİS, Nr.120; HOYNİNGEN-HUENE, MünchKomm, Nr.34 zu §89b; BAUMBACH/HOPT, Nr. 8 zu §89b.

⁴⁴ OĞUZMAN, Kemal/ÖZ, Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, s.177.

⁴⁵ OĞUZMAN/ÖZ, s.178.

beraberinde getirir. Bu sebeple acente, fiili sözleşme teorisinden⁴⁶ yararlanarak sözleşmenin kanuna aykırı olmayan hükümleri ve kanun hükümleri uygulanarak haklarını talep edebilir⁴⁷. Acentelik sözleşmesi de sürekli borç doğuran bir sözleşme olmasından dolayı butlanla sakat olması halinde, acente diğer şartların varlığı halinde denkleştirme istem hakkını talep edebilir.⁴⁸

Acentelik sözleşmesinin hata, tehdit, hile ve gabin gibi sebeplerden dolayı iptal edilmesi halinde ise yargı kararlarına ve doktrine göre acentenin denkleştirme istem hakkının doğacağı kabul edilmiştir⁴⁹. Ancak sözleşmenin iptaline acente sebep olması gerekmektedir⁵⁰.

Acentelik sözleşmesinin devir edilmesi durumunda ise denkleştirme istem hakkının ne olacağına ilişkin kesin bir hüküm bulunmamaktadır. Alman Ticaret Kanunu §89b/3 fıkrasının 3. bendin de açıkça denkleştirme hakkını ortadan kaldırmıştır. Çünkü devir sözleşmesiyle sadece taraflar değişmekte, sözleşme ise devralan kişiyle devam etmektedir. Devreden acente, devir işlemleri kapsamında devir alan kişiden zaten bir karşılığını (Devir ücreti) almaktadır. Bunun yanında ekstra olarak denkleştirme isteminde bulunamaz. Kanunumuzda bu tarz bir kısıtlama yoktur. Ancak genel ilke ve hükümler dikkate alındığında bu hükmün ülkemizde de uygulanması gerektiği kanaatindeyiz⁵¹. Netice olarak acentelik sözleşmesinin devredilirken acente bir karşılık alınmasına rağmen devir sözleşmesinde denkleştirme talep hakkı açıkça düzenlenmemişse, acentenin denkleştirme hakkı olacağını savunan görüşler de mevcuttur⁵². Eğer karşılık olarak hiç bir menfaat alınmadıysa hakkaniyet gereği acentenin denkleştirme talep hakkı hususunda doktrin hemfikirdir.

b. Denkleştirme İstem Hakkının Talep Edilmesi

Acente denkleştirme istem hakkını, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir (TTK m.122/4). Bu sürenin hukuki niteliği doktrinde tartışmalıdır. Alman hukuk sisteminde bu süre hak düşürücü süre olarak

⁴⁶ OĞUZMAN/ÖZ, s.41.

⁴⁷ EREN, s.295; OĞUZMAN/ÖZ, s.185.

⁴⁸ AYAN, s.150.

⁴⁹ EVERS, Jürgen, Die Nichtigkeit von Handelsvertretervertragen, s.1371; SCHERER, Martin, Ausschluss von Ausgleichsansprüchen des Handelsvertreter, s.1709 vd; HOYNİNGEN-HUENE, MünchKomm, Nr.33 zu §89b; HERBERT, Manfred, Neues zum Ausgleichanspruch des Handelsvertreter, BB, 1997, 1317 vd; BGH 3.5.1995, BB 1995, s.1437. Farklı görüşler için bkz. CANARİS, Nr.256.

⁵⁰ AYAN, s.150.

⁵¹ Benzer görüşler için bkz. AYAN, s.164; KAYA, m.122, Nr.11g; KARASU, s.308.

⁵² AKIN, s.619.

kabul edilmiştir⁵³. Türk hukuk sisteminde ise bir görüşe göre; bir yıllık sürenin niteliğini zamanaşımı süresi olarak kabul etmiş ve bu sürenin bir yıl değil de, genel zamanaşımı süresine uyumlu olarak beş yıl olması gerektiğini ifade etmiştir⁵⁴. Diğer bir görüşe göre ise; bu süre denkleştirme istem hakkının niteliği dikkate alarak hak düşürücü süre olduğu ve aynı zamanda beş yıllık dava zamanaşımı süresine tabi olacağını belirtmiştir⁵⁵. Oysaki sözleşmeden kaynaklanan alacak hakkı hak düşürücü süreye bağlanamaz⁵⁶. Bir yıllık sürenin zamanaşımı olması halinde ise; süre olarak genel zamanaşımı süresinden farklı olması, zamanaşımının kesilmesi ve durması gibi özellikleri denkleştirme istem hakkının niteliğiyle bağdaşmamaktadır. Kanaatimizce kanun koyucu bu süreyle acenteye denkleştirme hakkı kullanabilmesi için ihbar külfeti yüklemiştir⁵⁷. Bu süre içerisinde acente denkleştirme talebini müvekkile bilmek zorundadır. Bildirim yapıldıysa denkleştirme isteminin dava edilmesi için acentelik sözleşmelerinde geçerli olan genel zamanaşımı süresi olan beş yıllık süreye (TBK. 147/5) tabi olması gerekir⁵⁸.

Bu bir yıllık sürenin acente lehine sözleşmeyle uzatılabileceği kabul edilebilir⁵⁹. Denkleştirme isteme hakkının ileri sürülmesinin şekli hakkında kanunumuz herhangi bir şartı öngörmemiştir.

2. Maddi Şartlar

a. Müvekkilin Önemli Menfaatler Elde Etmesi

Acentenin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için müvekkilin, acentenin bulunduğu yeni müşteriler sayesinde sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmesi gerekmektedir (TTK m.122/1). Acente her şeyden önce kendi çabasıyla müvekkiline “yeni müşteri” kazandırmış olmalıdır. Yeni müşteri kavramı geniş yorumlanmıştır. Buna göre acentenin sözleşme süresince yapmış olduğu faaliyetler sayesinde, müvekkilin daha öncesinde herhangi bir hukuki ilişkisi olmayan kişileri gerek doğrudan gerekse dolaylı yollardan müvekkile kazandırdığı müşteriler “yeni müşteri” olarak kabul edilir⁶⁰. Müvekkilin irtibatını kestiği eski

⁵³ HOYNİNGEN-HUENE, MünchKomm, Nr.204 zu §89b; BAUMBACH/HOPT, Nr.65 zu §89b.

⁵⁴ AYAN, s.222 vd.

⁵⁵ KARASU, s.291.

⁵⁶ OĞUZMAN/ÖZ, s.590 vd.

⁵⁷ KAYA, m.122, Nr.17.

⁵⁸ KAYA, m.122, Nr.17.

⁵⁹ BADAĞ AYBAR, s.181.

⁶⁰ HOYNİNGEN-HUENE, MünchKomm, Nr.58 zu §89b; BAUMBACH/HOPT, Nr. 12 zu §89b; NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.280; AYAN, s.168 vd.; KAYA, m.122, Nr.12a; KARASU, s.292.

müşterilerle yeniden müvekkile kazandırılması veya var olan müşterileriyle iş bağlantısının pekiştirilmesi halinde de, bu müşteriler yeni müşteri olarak değerlendirilir⁶¹. Yeni müşteri kabul edilenlerin sürekli olarak müvekkile iş bağlantılarını devam ettirmelidirler (daimi müşteri, sadık müşteri⁶²-Stammkunde)⁶³. Bir defaya mahsus, tesadüfi olarak hukuki işlem yapılan müşteriler üzerinden müvekkilin önemli bir menfaat elde etmesi söz konusu olmayacaktır. Daimi müşteri vasfını kazanmayan yeni müşteriler denkleştirme istemi açısından dikkate alınmaz. Yeni müşterilerin, daimi müşteri vasfını kazanıp kazanmadığı her somut olayın özelliklerine belirlenmektedir⁶⁴.

Acentenin denkleştirme istem hakkı kazanabilmesi için ayrıca, müvekkilin bu yeni müşteriler sayesinde sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da “*önemli menfaatler*” elde etmesi gerekmektedir. Doktrin hakkaniyet açısından müvekkilin yeni müşteriler sayesinde menfaat elde etmesi yeterli görülmektedir⁶⁵. Gerçekten “Önemli” kelimesi acente aleyhine denkleştirme istem hakkını sınırlandıran bir kavramdır. Acenteye bu hakkın verilmesindeki amaçları dikkate alındığında menfaat elde etmesi kâfi görülmelidir. Müvekkilin menfaat sağlayıp sağlamadığını tespit ederken müvekkilin sözleşme sonrası acentenin devretmiş olduğu müşteri çevresiyle ticari ilişkiye devam edip etmediği belirlenmelidir. Daha sonra müvekkil bu müşterilerle somut olayın özelliklerine göre makul süre içerisinde hukuki işlem yapıyorsa, müvekkil bunlar üzerinden menfaat elde ettiği kabul edilmektedir. Acentenin müşteri kazanmadaki rolünün hakkaniyetli bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekmektedir⁶⁶. Özellikle ürünün tanınırlığı ve pazar şartları gibi tüm unsurlar birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir⁶⁷. Netice olarak acentelik sözleşme öncesi ve sonrası arasında müvekkilin ticari işlem kapsamında bir farklılık varsa, müvekkilin önemli

⁶¹ AYAN, s.170; DURAL, s.308; AKIN, s.620; KAYA, m.122, Nr.12b; Bayilik sözleşmeleri için bkz. ŞENOL, A. Nilay: Bayilik Sözleşmesi Sona Ermesi ve Sonuçları, s.255. HOYNİNGEN-HUENE, MünchKomm, Nr.59 zu §89b; BAUMBACH/HOPT, Nr. 12 zu §89b; NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.281.

⁶² AKIN, s.621.

⁶³ AYAN, s.171; KAYA, m.122, Nr.12d.

⁶⁴ AKIN, s.618.

⁶⁵ KARASU, s.294; KAYA, m.122, Nr.12ı; AYAN, s.177; Aksi görüşler için bkz. BADAĞ AYBAR, s.184.

⁶⁶ AKIN, s.623.

⁶⁷ Ürünün bilinen hatta tanınan bir marka olması acentenin gayretlerinin gözardı edilmesini, “yeni” müşterilerin işletmeye gelmelerinin (yönelmelerinin) markaya bağlanmasını haklı gösteremez ve “hakkaniyet” unsurunda olumsuz sonuca varmanın gerekçesi olamaz. Rekabet piyasası günümüzde zaten markalar piyasasıdır. Güçlü, hatta tanınmış bir markanın da yeni müşterilerle buluşması için gayrete ihtiyaç vardır. Buluşma sağlanmışsa bunu sadece markaya bağlamak rekabet piyasası kurallarını önemsememek anlamına gelir. Her güçlü ve tanınmış markanın da “yeni” müşteriler edinmesi gayretle olur. Markanın tanıtılması kadar, kendisine yönelme sağlanması ve yönelmenin korunması da gayretle olur, DOĞRUSÖZ/ ONAT/TUNÇER TÖRALP, TTK m.122 gerekçesi, s.241.

menfaat elde ettiği kabul edilir⁶⁸. Eğer müvekkil objektif veya subjektif bir sebeple müşterilerle işlem yapmamasından dolayı menfaat elde etmezse acentenin değiştirme talep hakkı olmayacaktır⁶⁹.

c. Acentenin Ücret Hakkını Kaybetmesi

Acentenin denkleştirme isteminde bulunabilmesi için sözleşme ilişkisinin sona ermesinden dolayı, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybetmesi gerekmektedir (TTK m.122/1-b)⁷⁰. Buradaki ücret kaybı hiçbir şekilde acente sözleşmesi süresince yapılan aracılık faaliyeti veya sözleşmelerden kaynaklanan ücret hakkının kaybı değildir. Yeni müşteriler için sözleşmenin sona ermesinden sonra bir şekilde ücret ödenmişse denkleştirme talebi ileri sürülemez⁷¹.

Acentenin ücret kaybı hesap edilirken acentenin faaliyetlerinden kaynaklanan kök ücret esas alınacaktır⁷². Bunun dışındaki acenteye verilen diğer ücretler; tekel hakkından doğan ücretler (Bezirksprovision), para tahsili, malların teslimi ve muhafazası ve yönetim hizmetleri gibi faaliyetler dolayısıyla verilen ücretler, faizler hesaba dâhil edilemez⁷³. Ücret kaybının miktarının tespitinde kural olarak sözleşmenin sona ermesinden son bir yıl içerisindeki acentenin aldığı ücret dikkate alınacaktır⁷⁴. Ancak son bir yıl içerisinde olağanüstü değişiklikler varsa daha uzun bir zaman dilimi esas alınabilir⁷⁵.

d. Hakkaniyet

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi ve denkleştirme miktarının belirlenmesi için aranan diğer şart da talebin hakkaniyete uygun olması gerekmektedir (TTK m.122/1-c). Hakkaniyet şartı ancak diğer şartlarla birlikte var olduğu müddetçe acente denkleştirme talebinde bulunabilir⁷⁶. Hakkaniyet değerlendirmesi yapı-

⁶⁸ KARASU, s.295. Sigorta acentelerinde menfaat kavramı için bkz. AYAN, s.230.

⁶⁹ Detaylı bilgi için bkz. AYAN, s.174 vd; AKIN, s.622.

⁷⁰ Sigortacılık kanunu bu şartı zikretmemesine rağmen, TTK. m.122 dikkate alındığında ücret kaybının bu acenteler için aranması gerekir. Detaylı bilgi için bkz. AYAN, s.233.

⁷¹ DOĞRUSÖZ/ ONAT/TUNÇER TÖRALP, TTK m.122 gerekçesi, s.241.

⁷² DOĞRUSÖZ/ ONAT/TUNÇER TÖRALP, TTK m.122 gerekçesi, s.241; KAYA, m.122, Nr.13a; KARASU, s.298.

⁷³ DOĞRUSÖZ/ ONAT/TUNÇER TÖRALP, TTK m.122 gerekçesi, s.241; KAYA, m.122, Nr.13a; KARASU, s.298.

⁷⁴ BAUMBACH/HOPT, Nr. 29 zu §89b; AYAN, s.186

⁷⁵ BAUMBACH/HOPT, Nr. 29 zu §89b.

⁷⁶ AYAN, s.190; YAZICIOĞLU, s.239.

İrken her somut olayın sadece acentelik sözleşmesiyle doğrudan ilgili olan özellikleri dikkate alınır. Örneğin; acentenin gayretleri, imaj yaratma, müvekkili ve ürününü tanıtmaya, diğer taraftan da bir rekabet piyasasında pay alma çalışmaları gibi sözleşme ile doğrudan bağlantılı özellikler hakkaniyetin tespitinde dikkate alınır. Acentenin şahsi, sosyal ve ekonomik durumu hiçbir şekilde denkleştirme konusunda dikkate alınmaz⁷⁷.

C. Denkleştirme Hakkının Hesaplanması ve Vazgeçilmezliği

Acentenin denkleştirme talep hakkı doğduktan sonra müvekkilin ödeyeceği ücretin belirlenmesi gerekmektedir. Kanununda bu ücretin nasıl hesap edileceğine ilişkin bir hüküm yoktur. Doktrine göre öncelikli olarak müvekkilin menfaati, sonra ise acentenin kaybı hesap edilip hakkaniyete uygun bir değerlendirme yapılmalıdır⁷⁸. TTK m.122/2'de sadece ödenecek olan bu ücretin üst sınırını belirlemiştir. Buna göre; acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.

Denkleştirme istem hakkından önceden vazgeçilemez (TTK m.122/4). Kanunumuzun gerekçesine göre; bu talepten acente sözleşmesinin yapılmasından sonra feragat edilmesi, hile düzeyinde olmamak veya kanunu dolanmak anlamı taşımamak şartıyla geçerlidir. Ancak bu halde de acentenin, tehdit, dayatma veya benzeri zorlamalarla bu hakkından vazgeçip geçmediği özenle araştırılmalıdır⁷⁹. Müvekkilin acentenin denkleştirme hakkını ortadan kaldıracak her türlü ön ödeme altında girişimleri de geçersiz sayılması gerektiği kabul edilmiştir⁸⁰.

D. Tek Satıcılık ve Benzeri Tekel hakkı Veren Sürekli Sözleşmelere Uygulanması

Acentenin denkleştirme istem hakkı hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanacağı TTK m.122/5 kabul edilmiştir⁸¹. Çünkü tek satıcılık sözleşmesi (alleinvertretungsvertrag) hukuki niteliği bakımından acente sözleşmesine çok ben-

⁷⁷ KARASU, s.299.

⁷⁸ AYAN, s.193 vd; KARASU, s.300; AKIN, s.627; BADAĞ AYBAR, s.188.

⁷⁹ Acente sözleşmesinin yapılmasının, gizli bir anlaşma ile, bu talepten daha sonra vazgeçilmesi şartına bağlanması veya bu sonucu doğuracak bir düzenin kabulü, hükmün dolanılmasıdır. Bkz DOĞRUSÖZ/ ONAT/TUNÇER TÖRALP, TTK m.122 gerekçesi, s.241.

⁸⁰ AKIN, s.633.

⁸¹ ORMANCI -ALTINOK, Pınar, Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı İsviçre Federal Mahkemesi 22 Mayıs 2008 tarihli kararı üzerine Düşünceler, AÜHF 2009- C.58, Sa.3, s.451; AYAN, s.110; İŞGÜZAR, s.160.

zemektir⁸². Tek satıcının denkleştirme talep edebilmesi için üreticinin satım organizasyonunda dâhil olması⁸³, sözleşmenin sona ermesi ve müşteri çevresini üreticiye devretmesi gerekmektedir⁸⁴. Tek satıcı sözleşmenin sona ermesiyle müşterilerin ad ve adreslerini veya müşteri portföyünü sağlayıcıya devretmekle yükümlü kılınmıştır. Ayrıca tek satıcının tekel hakkına sahip olması gerekmektedir⁸⁵. “Tekel hakkı veren” ifadesi tasarıda mevcut değilken, kanunlaşma sürecinde eklenmiştir. Denkleştirme istem hakkı tek satıcılıktan başka yine tekel hakkı veren örneğin franchise sözleşmelerine de uygulanacağı kabul edilmiştir⁸⁶. Maddenin metnine bakıldığında “tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerin” ifadesinden sanki denkleştirme hakkı sadece tekel hakkı olan acenteler için öngörülmüş gibi algılanmaktadır⁸⁷. Ancak denkleştirme istem hakkının şartlarında baktığımızda kanun koyucu acenteler için böyle bir ayırım yapmadığını görmekteyiz⁸⁸.

II. Kısmi Sona Erme Halinde Denkleştirme İstemi

A. Genel olarak

Acentenin denkleştirme istem hakkı yukarıda ifade edildiği gibi sözleşmenin bütün olarak sona ermesine bağlanmıştır. Buna karşın acente sözleşmesinde kısmi sona erdirilmesi veya değişikliğe gidilmesi halinde acentenin denkleştirme hakkı olup olmadığı konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Oysaki acentelik sözleşmesi kira, hizmet sözleşmeleri gibi sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmedir. Zamanla değişen şartlara göre sözleşmenin bazı maddelerinde değişikliğine gidilebilmekte veya bazı hükümlerinin kaldırılma ihtiyacı doğmaktadır. Yapılan bazı değişiklikler, denkleştirme istem hakkının hukuki amacı ve niteliği dikkate alındığında sözleşmenin sona ermesiyle eş manaya gelmektedir. Bundan dolayı bu tür değişiklikler kısmi sona erme olarak nitelendirilmektedir. Kıta Avrupası doktrininde acentelik sözleşmesinde yapılan bu kısmi sona erdirme hallerinde de acentenin denkleştirme istem hakkının doğacağı kabul edilmiştir⁸⁹.

⁸² KAYIHAN, Acentelik Sözleşmesi, s.73 vd.; İŞGÜZAR, s.14; GÖKYAYLA DEMİR, s.7; KARASU, s.310.

⁸³ İŞGÜZAR, s.72; ORMANCI -ALTINOK, s.468; GÖKYAYLA DEMİR, s.251 vd; BADAĞ AYBAR, s.195.

⁸⁴ AYAN, s.112 vd; BADAĞ AYBAR, s.194; GÖKYAYLA DEMİR, s.258; ORMANCI -ALTINOK, s.468.

⁸⁵ GÖKYAYLA DEMİR, s.266.

⁸⁶ AYAN, s.116 vd.

⁸⁷ GÜRZUMAR, s.177; KIRCA, Çiğdem, Franchise Sözleşmesi, s.194; BADAĞ AYBAR, s.194.

⁸⁸ Aynı yönde bkz. GÖKYAYLA DEMİR, s.266.

⁸⁹ JABORNEGG, s.440; NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.230; MAES/DEMMELE, Praxiskommentar-Handelsvertretergesetz, Nr.40 zu § 24; HOFMANN, Günther: Der Ausgleichsanspruch der Handelsvertreter, 33; Yargı kararları için bkz. Urteil OLG Bamberg 30.05.1958, NJW, 58, s.1830.

Aşağıda acentelik sözleşmesinin uygulamada kısmi olarak sona erdirilme şekilleri ve uygulamada karşımıza çıkabilecek örnekleri inceleyerek, yapılan bu değişikliklerin acentenin denkleştirme istem hakkına sebep olup olmadıkları irdelenecektir.

E. Sözleşmede Anlaşarak Kısmi Değişiklik Yapılması

Kural olarak taraflardan biri, karşı tarafın rızası olmaksızın sözleşmede değişiklik yapma yetkisi yoktur. Sözleşmenin sona ermesi konulu başlıkta ifade ettiğimiz gibi her iki taraf ancak anlaşmak suretiyle sözleşmeyi ortadan kaldıracakları veya mevcut sözleşme şartlarını değişiklik yapabilirler⁹⁰. Anlaşmak suretiyle mevcut sözleşme şartlarında değişiklik yapılabilir gibi bazı şartların tamamen ortadan kaldırılması da söz konusu olabilir. Hatta sözleşmeye yeni bir madde eklenmesi dahi mümkündür. Bu tarz değişiklikleri öncelikle ek bir sözleşmeyle yapabilirler. Örneğin acenteye yeni ürünlerde ve yeni bölgeler için temsil yetkisi verilmesi veya bu yetkinin daraltılması, acenteye antrepo (Auslieferungslager), müşteri hizmetleri ve bakım-onarım (servis) işlerinin idare edilmesinin verilmesi veya bunların acentenin elinden alınarak ortadan kaldırabilirler⁹¹.

Sözleşmede kısmi değişiklik yapmak için başka bir metot ise değişiklik talebini içeren fesih ihtarında (Änderungskündigung)⁹². Buradaki asıl amaç sözleşmeyi sonra erdirmek değildir. Buna göre sözleşmede değişiklik yapmak isteyen taraf ihbar süresi içerisinde karşı tarafa sözleşme değişikliğini kabul edilip edilemeyeceğini, aksi takdirde sözleşmeyi fesih edeceği hususunda değişiklik ihbarında bulunabilir. Bir nevi karşı tarafı anlaşmaya sevk etme yöntemi diyebiliriz. Eğer sözleşme değişikliği teklifi kabul edilirse, sözleşme sona ermeyecek bilakis değişmiş şartlarda devam edecektir. Böyle bir değişiklik feshi, genel fesih hüküm ve sonuçlarını doğurur.

Her iki durumda da taraflar karşılıklı olarak sözleşmede değişiklik yapılan kısımdan dolayı borçlu ve alacaklı sıfatını kaybederler. Ancak yapılan değişiklik sözleşmenin bütününe sona erdirmeyecektir. Dolayısıyla denkleştirme istem hakkı için gerekli olan sözleşmenin sona erme şartı gerçekleşmediği için, acente kural olarak değiştirme isteminde bulunamayacaktır⁹³. Ancak sözleşmede yapılan değişiklikler sözleşmenin temel esaslarını değiştiriyorsa, sözleşmenin kısmi sona erme hali söz konusu olur. Bu durumda diğer şartları varlığı halinde acentenin denkleştirme hakkı doğa-

⁹⁰ KÜSTNER, Wolfram, Änderung der Vertragsbedingungen und Ausgleichsanspruch Handelsvertreterverhältnis, s.975 vd; Urteil BGH, 06.10.1999, BB 2000, s.60 vd.

⁹¹ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.231.

⁹² Tek satıcılık sözleşmesinde benzer durum için “değiştirme amaçlı fesih” kavramını kullanılmıştır, bkz. GÖKYAYLA DEMİR, s.185.

⁹³ SCHRÖDER, Georg, Änderungen der Vertragsbedingungen und Ausgleichsanspruch im Handelsvertreterverhältnis, s.975.

çaktır⁹⁴. Dikkat edilmesi gereken bir diğer hususta yapılan değişikliğin acentenin aleyhine olması gerekmektedir. Yapılan değişiklik sonrası örneğin acente bölgesinin daraltılması, değiştirilmesi gibi durumlarda acente müvekkile yeni ve sürekli müşterilerini devrediyorsa; müvekkil de bu müşteriler üzerinden menfaat elde etmeye devam ediyorsa acentenin denkleştirme isteme hakkına sahip olacaktır.

F. Sözleşmenin Tek Taraflı Kısmen Sona Erdirilmesi

Taraflardan biri sözleşmenin bir kısmını fesih yoluyla sona erdirmesi hukuken mümkün değildir. Çünkü karşı tarafın kabul etmeyeceği bir sözleşmeyi zorla kabul ettirmek söz konusu olamaz⁹⁵. Fesih ancak sözleşmenin bütününe ilişkin olabilir. Ancak taraflar sözleşme yaparken ileride sözleşmenin bazı maddelerine ilişkin tek taraflı değişiklik yapabilme yetkisini saklı tutmuş olabilirler. Genel olarak sözleşmenin güçlü tarafı sözleşmede bu hakkı saklı tuttuklarını görmekteyiz. Eğer acentelik sözleşmesinde müvekkil bu yetkiye dayanarak tek taraflı olarak sözleşmenin önemli maddesinde değişiklik yaparsa veya bazı maddeleri ortadan kaldırırsa acentenin denkleştirme istem hakkı somut olaya göre söz konusu olabilir⁹⁶.

G. Uygulamada Kısmen Sona Erme Halleri

1. Acentenin Bölgesinin Daraltılması

Acente faaliyetlerini belirli bir yer veya bölge içinde icra edebilir⁹⁷. Bu açıdan baktığımızda acente sözleşmesinde yapılabilecek en önemli değişikliklerden birisi acenteye ihdas edilen bölgesinin sınırlarının daraltılmasıdır⁹⁸. Böyle bir değişiklik ancak tarafların karşılıklı anlaşmalarına, değişiklik feshine veya taraflardan biri kısmi fesih hakkını sözleşmeyle saklı tutması halinde mümkündür.

Müvekkil ticari, ekonomik ve faaliyet politikası çerçevesinde acentesinin bölgesinin daraltılma yoluna gidebilir. Örneğin İstanbul'un tümünde yetkili kılınmış bir acentenin, değişen şartlar gereğince İstanbul'un sadece Avrupa yakasıyla sınırlandırılabilir. Böyle bir değişikliğin yapılması halinde acente belirli oranda müşterilerini kaybedecek ve müvekkil de bu müşteriler üzerinden menfaat elde etmeye devam edecektir⁹⁹. Sigorta acentelerinde ise acentenin bölgede yapılan değişiklikle portfö-

⁹⁴ TSCHUK, s.20.

⁹⁵ KREJČÍ in Rummel, AGBG III, §1158ff, Nr.54; Tek satıcılık sözleşmesinde benzer durum için bkz. GÖKYAYLA DEMİR, s.185.

⁹⁶ NOCKER, Kommentar-HVG, Nr.503.

⁹⁷ Tek satıcılık sözleşmesi için bkz GÖKYAYLA DEMİR, s.18.

⁹⁸ BRÜGGEMANN in STAUB, HGB Nr.23 zu § 89b; WESTPHAL, Nr.920.

⁹⁹ Bu konuda *Schröder* denkleştirme hakkını saklı tutarsa ancak sözleşmenin bütün olarak sona ermesi halinde talep edebileceğini savunmaktadır. Eğer hakkını saklı tutmaz ise acente denkleştirme

yünde bir azalma olacaktır¹⁰⁰. Acentenin bu değişiklikten dolayı denkleştirme istem hakkı kazanabilmesi için; acente tarafından müvekkile kazandırılan yeni ve daimi müşterilerin veya ticari işlerin pekiştirildiği eski müşterilerin acentenin yetkisinden çıkarılmış olan bölgede ikamet etmeleri (Wohnsitz) gerekmektedir¹⁰¹. Bu şart gerçekleşmediği takdirde, acentenin herhangi bir ücret kaybı söz konusu olmayacaktır. Ayrıca müvekkil de bu müşteriler üzerinden önemli menfaatler ediyorsa acente denkleştirme talebinde bulunabilir¹⁰².

Acentenin tekel hakkı, yetkili olduğu bölgenin bir kısmından kaldırılırsa, yani tekel hakkı bölgesel daraltılırsa denkleştirme istem hakkı olacak mıdır? Acenteye tahsis edilen bu bölge, acente sözleşmesinin asli unsurlarındandır ve aksi kararlaştırılmıyorsa acentenin tekel hakkı (inhisar) vardır¹⁰³. Kural olarak denkleştirme istem hakkı acentenin tekel hakkına bağlı değildir. Acentenin tekel yetkisi kısmen elinden alınması halinde, ilgili bölgede acentelik faaliyetlerine tekel hakkı olmadan devam edecektir. Müvekkil bizzat kendisi veya yeni bir acentesi, bu kısmi değişikliğin yapıldığı ilgili bölgede acentenin yeni müşterilerini devralırsa ve müvekkil bu müşteriler üzerinden menfaat de elde ederse acentenin denkleştirme istem hakkı söz konusu olacağı kanaatindeyiz.

Acentenin bölgesindeki yapılan daraltmanın büyüklüğü veya küçüklüğü denkleştirme istem hakkı kazanıp kazanmadığı konusunda önem arz etmemektedir¹⁰⁴. Ancak acentenin elinden alınan bölgenin oranı, denkleştirme istem hakkının hesaplanmasında dikkate alınmak zorundadır¹⁰⁵. Daha sonra sözleşmenin tamamen sona erdirilmesi halinde, kısmı sona erme sebebiyle ödenen denkleştirme miktarı göz önünde tutulur¹⁰⁶.

3. Acentenin Bölgesinin Değişmesi

Acentenin bölgesinin tamamen değiştirilmesi denkleştirme istem hakkı için

istemem hakkını kaydedecektir, bkz. SCHRÖDER, Georg, Änderungen der Vertragsbedingungen und Ausgleichsanspruch im Handelsvertreterverhältnis, s.976.

¹⁰⁰ YAZICIOĞLU, s.190.

¹⁰¹ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.237.

¹⁰² Urteil OLG Nürnberg 18.09.1958, BB, 58, s.1151.

¹⁰³ Kapsamı bakımından inhisar hakkı bir bölgeye ilişkin olabileceği gibi, belirli bir müşteri grubu olabilir. Acentecilik, tek satıcılık ve Franchising sözleşmelerinde tekel kaydı kavramı için bkz. TOPÇUOĞLU, Metin: İnhisar (Tekel) Kaydı İçeren Acentelik, Tek Satıcılık ve Franchising Sözleşmelerinde Aktif ve Pasif Satışlar, Rekabet Hukuk Dergisi, Sayı 18, 2004, (<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fRekabet%2bDergisi%2fdergi18.pdf>), Erişim T. 20.03.2016.

¹⁰⁴ KÜSTNER/THUME, Nr. 281.

¹⁰⁵ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.239.

¹⁰⁶ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.240.

önemli bir kısmı sona erme halidir. Bölge değişikliği, acentenin bölgedeki faaliyetlerini ya tamamen yeni bir bölgeye veya daha önce başka bir acente tarafından idare edilen bir bölgeye aktarılması şeklinde ortaya çıkabilir¹⁰⁷. Böyle bir değişiklik Alman yargı kararlarında bu tür değişiklikler esaslı değişiklik olması nedeniyle, sözleşmenin sona ermesiyle eş değer de kabul edilmiştir¹⁰⁸. Çünkü acente bir önceki bölgedeki müşterilerini müvekkile devredecek ve müvekkil bu müşteriler sayesinde önemli menfaatler elde edebilecektir. Buna karşılık acente, değişiklik sebebiyle önceki faaliyet bölgesi üzerinden hiçbir ücrete hak kazanmayacaktır. Bu sebeple acente diğer şartların varlığı halinde denkleştirme hakkı kazanacaktır¹⁰⁹.

4. Acentenin Müşteri Çevresine Müdahale Edilmesi

a. Müvekkilin Acenteden Kendi Müşterisini Geri Alması

Uygulamada karşımıza çıkacak örneklerden bir tanesi de müvekkilin acentenden bazı müşterilerini geri devralmasıdır. Müvekkil, sözleşme kurulurken veya sözleşme devam ederken acenteye yetkili olduğu bölgede ikamet eden bazı müşterilerini ilgilenmesi için devredebilir. Daha sonra da bir sözleşme değişikliğiyle müvekkile ait bu eski müşteriler acentenin elinden geri alınabilir¹¹⁰. Acentenin bu müşterilerin bulunmasında herhangi bir katkısı olmadığından dolayı kural olarak denkleştirme istem hakkı söz konusu olmayacaktır. Ancak acente bu müşterilerle önceden var olan ticari ilişkilerini önemli derecede geliştirmesi ve pekiştirmesi halinde denkleştirme istem hakkı doğacaktır¹¹¹. Ticari ilişkilerin eskiye nazaran daha da geliştirdiğini ispat etme yükümlülüğü acenteye aittir. Aksi takdirde acente mahrum kalmış olduğu ücreti sebep göstererek bu müşteri kitlesinin daha sonradan elinden alınmasından dolayı denkleştirme talebinde bulunamaz.

Ayrıca acenteye bölgesel değil de belirli bir müşteri grubu üzerinden tekel hakkı verilmiş olabilir. Yani bir listede kayıtlı ve sınırlı sayıdaki müşteriler veya nitelikleri tespit edilmiş belirli müşterilerle ilgilenmesi kararlaştırılmış olabilir¹¹². Bu tekel hakkının kapsamı sonradan bir sözleşme değişikliğiyle daraltılması halinde de acentenin denkleştirme istem hakkı olmayacağı kanaatindeyiz. Çünkü listedeki müşteriler acenteye müvekkil tarafından verilmiştir. Ancak acentenin kendi çabasıyla müşteri kitlesini artırırsa veya işleri pekiştiriyse diğer şartların varlığı halinde denkleştirme istem hakkı olacağı kanaatindeyiz.

¹⁰⁷ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.241.

¹⁰⁸ GAMM, Otto-Friedrich Freiherr von, Die neue Rechtsprechung des BGH zum Handelsvertreterrecht, NJW 1979, s.2489.

¹⁰⁹ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.242; KÜSTNER/THUME, Nr.285; Urteil, OLG Nürnberg vom 18.9.1958, BB 58, s.1151.

¹¹⁰ KÜSTNER/THUME, Nr.280 vd.

¹¹¹ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.243.

¹¹² TOPÇUOĞLU, Rekabet Hukuk Dergisi, Sayı 18, 2004.

e. Müvekkilin Acentenin Müşterilerini Devralması

Uygulamada karşımıza çıkacak diğer durum ise, acentenin kendi çabasıyla bulunmuş olduğu daimi müşterilerin müvekkil tarafından devralınmasıdır. Bu tür değişiklikler genelde, bazı müşterilerle olan ticari ilişkinin belirli bir büyüklüğe ulaşmasından sonra müvekkilin bu müşterilerle bizzat kendisi ilgilenmek istemesiyle karşımıza çıkabilir. Bu müşteriler, literatürde “yönetici müşterisi” olarak adlandırılırlar¹¹³. Müşterilerin bulunmasına acente vesile olmuşsa ve devredilmekten dolayı ücret hakkını kaybederse, bu müşteriler için diğer şartların varlığı halinde denkleştirme istem hakkı söz konusu olacaktır.

Bu konuyla ilgili diğer durum ise acentenin güçlendirilmiş veya mutlak tekel hakkı¹¹⁴ verilen acentelerde karşımıza çıkabilir. Bu tür tekel yetkisi olan yerlerde müvekkil doğrudan satış(aktif satış) yapamayacağı gibi diğer dağıtıcılar (acente, şube vs.) satış yapamaz¹¹⁵. Dolayısıyla bu bölgede müşterilerin kazanılmasında müvekkilin bir katkısı yoktur, bilakis acentenin kendi çabasıyla kazanmış olduğu müşterilerdir. Bu tekel bölgesinde müvekkile doğrudan satış yapma hakkının verilmesi halinde ise acentenin denkleştirme hakkı söz konusu olacaktır.

Basit tekel hakkının mevcut olduğu sözleşmelerde müvekkilin doğrudan ticari ilişki içerisinde bulunduğu bazı müşterilerin sözleşme değişikliğiyle geri alınması halinde acente ücret hakkını kaybedecektir¹¹⁶. Eğer acentenin sayesinde kazanılmış müşteriler ise denkleştirme talebinde bulunabilir.

5. Ürün Çeşitlerinde ve Arzında Değişiklik Yapılması

Müvekkil üretmiş olduğu ürün veya hizmet çeşitlerini zamanla kendi mali durumuna veya piyasa şartlarına göre istediği gibi çoğaltabilir veya azaltabilir. Özellikle ürün/hizmet çeşidinin müvekkil tarafından azaltılması halinde acentenin denkleştirme talebi gündeme gelebilir. Müvekkilin bir ürünün çeşidini azaltırsa, üretilmeyen ürün çeşidin dolayı acentenin müşteri kaybı olacak ve dolayısıyla o müşteriler üzerinden elde edeceği ücret hakkını kaybedecektir. Örneğin tekstil sektöründe ipek,

¹¹³ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.246.

¹¹⁴ Basit ve nitelikli(güçlendirilmiş ve mutlak)tekel kaydı tasnifleri için bkz.,TOPÇUOĞLU, Rekabet Hukuk Dergisi, Sayı 18, 2004.

¹¹⁵ Karşılıklı iletişime dayanan, yüz yüze veya her türlü teknik ve elektronik araçlarla gerçekleştirilen satışlara aktif(doğrudan pazarlama) satış yöntemi denir. Bu kapsamda şube büro açmak veya medya araçları üzerinden reklamlarla veyahut mektup, katalog ve e-mail yoluyla yapılan satışlar aktif satış olarak kabul edilirler. Detaylı bilgi için bkz. TOPÇUOĞLU, Rekabet Hukuk Dergisi, Sayı 18, 2004.

¹¹⁶ Acentenin kendi bölgesinde tekel hakkı varsa, acentelik ilişkisinin devamı süresince TTK. m.113, f.2 ye göre bu bölgedeki veya çevredeki müşterilerle *kendi katkısı olmadan* kurulan işlemler için de ücret isteyebilir.

pamuk ve yün gibi değişik ürünlerden farklı türde spor kıyafetleri üretimi yapan bir tacir, daha sonra ipek kumuştan yapılan ürünlerin çok satılmamasından dolayı bu ürünün üretimini sona erdirebilir. Acente sözleşmesi devam ettiği müddetçe müvekkilin iyiniyetli olarak ürün çeşitlerini azaltma kararı alması halinde acentenin denkleştirme isteme hakkı söz konusu olamaz¹¹⁷. Sadece acentenin denkleştirme hakkına zarar verecek diye, bir tacirin üretim politikasını etkileyecek nitelikte kısıtlamalara veya mecburiyetlere tabi tutmak hukuka uygun olmayacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus müvekkilin iyiniyetli olmasıdır. Müvekkil iyiniyetli olmasına rağmen ürün çeşidinin önemli oranda azaltılması acentenin acentelik faaliyetlerinden beklediği menfaatleri elde etmesine engel olacaksa, haklı sebebe dayanarak sözleşmeyi fesih edebilir¹¹⁸.

Müvekkilin ürün/hizmet çeşitleri arasında bir grup veya bir branş ayrımı varsa acentenin denkleştirme istem hakkı doğabilir¹¹⁹. Ürünler arasındaki ayrım belirgin olursa, doğal olarak müşteri kitlesi de birbirinden ayrıştıracaktır. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi müvekkil spor kıyafetlerinin yanı sıra kayak, paten, dağcılık spor ürünleri gibi spor malzemeleri de üretebilir. Veya bir sigorta şirketi, acenteye mal sigortaları kapsamında birden çok alanda (Kasko, yangın, deprem ve hırsızlık sigortası vb.) aracılık veya sözleşme yapma yetkisi vermiş olabilir. Bu tür durumlarda karşımıza iki ihtimal çıkar. Son örneğimizden hareket edecek olursak ilk ihtimale göre; sigorta şirketi yukarıdaki bahsedilen tüm alanlarda halen hizmet vermekteyken, acentenin elinden sadece kasko sigortası yapma yetkisi alınmasıyla birlikte, acentenin ilgili sigorta grubuna giren portföyü de elinden almış olur. Müvekkil ise acentenin bu sigorta grubuna giren portföy üzerinden menfaat elde etmeye devam eder. Acente işte bu kısmi değişiklikten dolayı diğer şartların varlığı halinde denkleştirme isteme hakkına sahip olacağı kanaatindeyiz. Bir diğer ihtimale göre ise; müvekkil daha sonra sigorta gruplarından bir tanesinde ülke çapında faaliyetlerini durdurabilir. Müvekkil artık kendisi de o sigorta türünde hizmetler vermeyeceğinden, önemli menfaat elde etmesi de söz konusu olamaz. Bu sebeple acentenin denkleştirme istem hakkı doğmayacaktır. Benzer durum müvekkilin tek çeşit ürün/hizmet vermesi halinde söz konusu olur. Müvekkil daha sonra bu ürünün/hizmetin üretimini (arzını) azaltırsa acentenin denkleştirme hakkı söz konusu olamaz. Çünlü acente önceki duruma oranla az olmasına rağmen acentelik faaliyetlerine edecektir. Bu durumda ne müşterilerin müvekkile devredilmesi ne de müvekkilin önemli bir menfaat elde etmesi söz konusudur¹²⁰.

¹¹⁷ NOCKER, Ausgleichsanspruch, s.248; SCHRÖDER, Georg, Recht der Handelsverter, Nr.4b zu § 89b; BRÜGGEMANN in STAUB HGB I, Nr.23 zu § 89b.

¹¹⁸ BRÜGGEMANN in STAUB HGB Nr. 23 zu § 89b; TSCHUK, s.23.

¹¹⁹ TSCHUK, s.24.

¹²⁰ NOCKER, Ausgleichsanspruch, Nr.249.

H. Acentenin Ücret Miktarının İndirilmesi

Acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince kendi çabasıyla veya aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemler için ücret isteyebilir (TTK m.113). Acentenin alacağı ücretin miktarı acente sözleşmesinde taraflarca belirlenir. Belirlenen ücretin miktarı daha sonra karşılıklı anlaşarak değiştirilebileceği gibi, sözleşmede hüküm bulunması şartıyla müvekkil tarafından tek taraflı irade beyanıyla artırılabilir veya indirilebilir. Ücretin indirilmesi durumunda acentenin denkleştirme isteme hakkı doğar mı sorusu akla gelmektedir. Ancak yapılan böyle bir değişiklikte acente hali hazırda olan müşteriyle eksilme olmaksızın hukuki ilişkilere devam edeceğinden, onu etkilemeyecektir ve müşterilerini muhafaza etmiş olacaktır¹²¹. Bu sebeple acentenin elde edeceği ücretin indirilmesi denkleştirme istemi hakkı vermez. Ancak acentenin ücret hakkını önemli ölçüde indirilmesi kabul edilemez nitelikteyse, acente sözleşmeyi haklı sebebe dayanarak fesih edilmesi söz konusu olabilir. Bunun için somut olayda piyasa şartları da dikkate alınarak karar verilmelidir. Haklı fesih sebebi kabul ettiğimizde, acente genel kurallar çerçevesinde denkleştirme talebinde bulunabilir.

I. Denkleştirme İstem Hakkının İleri Sürülmesi

Yukarıdaki belirtilen kısmi sona erme hallerinden dolayı acente, müvekkilden denkleştirme talebinde bulunmalıdır. Bu hakkını kısmi sona erme veya değişiklik tarihinden itibaren bir yıl içerisinde ihbar etmelidir¹²². Çünkü sözleşme hükümlerinde değişiklik yapılması veya kısmen sona erdirilmesi geleceğe etkili olarak hüküm ve sonuç doğurur. Taraflar için değişiklik yapılan o kısımdan dolayı artık borçlu ve alacaklı sıfatını sona erecektir. Eğer sözleşmenin sona ermesi beklenirse, o zaman ancak mevcut sözleşmenin en son haline dayanarak denkleştirme talebinde bulunabilir¹²³. Bu hakkın saklı tutulması şartıyla sözleşmenin bütün olarak sona ermesinden sonra da talep edilebilecektir¹²⁴.

Denkleştirme hakkına bağlı bu alacak, ihbar tarihinden itibaren muaccel olur. Denkleştirme ücreti ödenmediyse, acentelik sözleşmelerine uygulanan beş yıllık genel zamanaşımı süresine dava yoluyla talep edebilir. Zamanaşımı süresi de yapılan kısmi değişiklik tarihinden itibaren işlemeye başlayacaktır.

¹²¹ SCHRÖDER, Georg, Änderungen der Vertragsbedingungen und Ausgleichsanspruch im Handelsvertreterverhältnis, DB, 1958, s. 975; NOCKER, Kommentar-HVG, Nr.504.

¹²² KÜSTNER/THUME, Nr.285 vd; HOFMANN, s.93.

¹²³ Urteil OLG Stuttgart, 29.11.1967, RVR 1968, s.89.

¹²⁴ Bu konuda *Schröder* denkleştirme hakkını saklı tutarsa ancak sözleşmenin bütün olarak sona ermesi halinde talep edilebileceğini savunmaktadır. Eğer hakkını saklı tutmaz ise acente denkleştirme istemem hakkını kaydedecektir, bkz. SCHRÖDER, Änderungen der Vertragsbedingungen und Ausgleichsanspruch im Handelsvertreterverhältnis, s.976.

SONUÇ

TTK m.122`de acentenin denkleştirme istemi düzenlenmesiyle kanundaki büyük bir boşluk doldurulmuştur. Buna göre acentelik sözleşmesinin sona ermesinden dolayı; acente müvekkile kazandırdığı müşterileri devretmesi sebebiyle ücret kaybına uğruyor ve müvekkil de bu müşterilerle ticari ilişkilerini devam ettirerek menfaat elde etmeye devam ediyorsa, hakkaniyete uygun düştüğü ölçüde acente müvekkilden denkleştirme istem hakkına sahip olacaktır. Kanun koyucu acentenin denkleştirme istem hakkını her şeyden önce sözleşmenin sona ermesine bağlamıştır. Sözleşmenin sona ermesiyle kastedilen, sözleşme ilişkisinin bir bütün olarak geleceğe etkili şekilde ortadan kaldırılmasıdır. Ancak acentelik sözleşmesi gibi sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerde zaman içerisinde değişiklik yapma ihtiyacı doğmaktadır. Bazen öyle değişiklikler yapılır ki, tarafların hak ve borçları başlangıçtakinden tamamen farklı bir şekilde düzenlenebilir. Özellikle acentenin bölgesinin değiştirilmesi, küçültülmesi veya müşterilere elinden alınması gibi temel konularda yapılan değişiklikler acentede için önem arz etmektedir. Çünkü bu değişiklikler acentenin ileride denkleştirme hakkını ortadan kaldıracak niteliktedir. Bu sebeple yapılan değişiklikler, denkleştirme istem hakkı açısından sözleşmenin kısmen sona ermesi manasına gelmektedir. Bu sebeple sözleşmeyi kısmen sona erdiren nitelikteki değişiklikler yapılması halinde acente, diğer şekli ve maddi şartların varlığı halinde denkleştirme talep edebilmesi kanaatindeyiz. Acente bu hakkını değişiklik tarihinden itibaren bir yıl içerisinde ihbar ederek veya değişiklik yaparken bu hakkın saklı tutulması şartıyla sözleşmenin bütün olarak sona ermesinden durumunda da talep edilebilmelidir. Aksi takdirde, sözleşmenin sona ermesi halinde yapılan değişiklikten dolayı denkleştirme talep etme imkânı bulamayacaktır.

Ayrıca TTK m.122/5 göre hakkaniyete aykırı düşmedikçe, tek satıcılık ile benzeri diğer tekel hakkı veren sürekli sözleşme ilişkilerinin de yukarıdaki şekillerde kısmen sona ermesi hâlinde de aynı şekilde çözüm üretilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak TTK m.122`de belirtilen şekli şartlarından “sözleşmesinin sona ermesinden sonra” ifadesinin sonuna “...veya değiştirilmesinden sonra” ifadesinin eklenmesi, uygulamada daha az problem çıkmasına sebep olacağı kanaatindeyiz.

KISALTMALAR

AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
Bkz.	: Bakınız
f.	: fıkra
HGB	: Handelsgesetzbuch
HvertG	: Handelsvertreter Gesetz
m.	: madde
NJW	: Neue Juristische Wochenschrift

Nr.	: Numara
OG	: Obligation Gesetz
OLG	: Oberlandesgericht
s.	: Sayfa
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
vd.	: ve devamı

KAYNAKÇA

- AKIN**, İrfan: Acentenin Denkleştirme Hakkı ve Alman Hukukundaki Yeni Gelişmeler, AÜHFHD, 62 (3), 2013, s.613-641.
- ARKAN** Sabih: Ticari işletme Hukuku, 15.Baskı, Ankara 2011.
- ARSLANLI**, Halil: Kara Ticaret Hukuk Dersleri, Umumi Hükümler, 1960.
- AYAN**, Özge: Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı, Seçkin Yayınları, 1.Bası, 2008.
- BADAK AYBAR**, Zehra: 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Denkleştirme İstemi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 12, Sayı: 24, Güz 2013/2, s.167-201.
- BAUMBACH**, Adolf/**HOPT**, Klaus: Kommentar zur Handelsgesetzbuch, 36.Auflage, 2014 (BAUMBACH/HOPT(Handelsgesetzbuch).
- BRÜGGEMANN**, Hans: GrossKommentar zur Handelsgesetzbuch(HGB), Band II, begründet von Staub, 5.Auflage, 2008 (BRÜGGEMANN in STAUB HGB)
- CANARİS**, Claus-Wilhelm: Handelsrecht, 24. Auflage, 2006.
- DOĞRUSÖZ**, Bumin/ **ONAT**, Öznur/ **TUNÇER TÖRALP**, Funda: TTK Gerekeşi Madde 122, Gerekeçe, Karşılaştırmalı Maddeler, Komisyon Raporları, Önergeler ve Karşılaştırmalı Tabloları ile Türk Ticaret Kanunu, Cilt I, TOBB 2011.
- DURAL**, H. Ali: Türk Ticaret Kanunu Tasarısında Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkının Maddi Şartları, GÜHFHD 2005, Sa.1, s.303-313.
- EBENROTH**, Carsten/**BOUJONG**, Karlheinz/**JOOST**, Detlev: Handelsgesetzbuch, Band I, 3.Auflage, 2014.
- ERDEM**, Ercüment: "Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi", Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'e Armağan, Cilt I, İstanbul, 2003, s.93.
- EREN**, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, 2014.
- EVERS**, Jürgen: „Die Nichtigkeit von Handelsvertreterverträgen wegen zu geringer Verdienstmöglichkeiten und ihre Rückabwicklung“, BB 1992, Heft 20, s.1365.
- GAMM**, Otto-Friedrich Freiherr von: „Die neue Rechtsprechung des BGH zum Handelsvertreterrecht“, NJW, 1979, s. 2489.
- GÖKYAYLA DEMİR**, Cemile: Milletlerarası Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri(Münhasıran Bayilik Sözleşmeleri), 2.Bası, 2013.

- GÜRZUMAR**, Osman Berat: Franchise Sözleşmeleri, İstanbul, 1995.
- HERBERT**, Manfred: „Neues zum Ausgleichanspruch des Handelvertreter“, BB, 1997.
- HOFMANN, Günther**: Der Ausgleichanspruch der Handelsvertreter, 1966.
- HOYNİNGEN-HUENE**, Gerrick Freiherr: Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch, Handelsstand, Band I, 3.Auflage, 2010(MünchKomm).
- İMREGÜN**, Oğuz, Kara Ticaret Hukuku Dersleri, 12.Baskı, 2001.
- İŞGÜZAR**, Hasan: Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara, 1989.
- JABORNEGG**, Peter: Handelsvertreterrecht und Marklerrecht, 1987.
- KARAHAN**, Sami: Ticari İşletme Hukuku, 26.Baskı, 2014.
- KARASU**, Rauf: Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Acentanın Denkleştirme Talebi, AÜHFD 2008 C.57 Sa.4 (283-318).
- KARAYALÇIN**, Yaşar: Ticaret Hukuku Dersleri I, Giriş, 1968.
- KAYA**, Arslan: Türk Ticaret Kanunu Şerhi Acentelik, 2013.
- KAYIHAN**, Şaban: Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 4.Gözden Geçirilmiş Baskı, 2011(Kısıltma. Acentelik Sözleşmesi).
- KAYIHAN**, Şaban: Yeni Düzenlemeler Işığı Altında Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri, Terazi Dergisi, Kasım 2008, Sa.27, s.43-60 (Sigorta Acenteleri).
- KENDİGELEN**, Abuzer: Yeni Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, İstanbul, 2012.
- KREJČI**, Heinz in **RUMMEL**, Peter/**MEINHARD**, Lukas: ABGB Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, 4.Auflage, 2015.
- KIRCA**, Çiğdem: Franchise Sözleşmesi, Ankara 1997.
- KÜSTNER**, Wolfram: “Änderung der Vertragsbedingungen und Ausgleichanspruch Handelsvertreterverhältnis”, DB 1958, s.975.
- KÜSTNER**, Wolfram/**THUME**, Karl-Heinz: Handbuch des gesamten Aussendienstrechts, Band II, 9.Auflage, 2014.
- LETTL**, Tobias: Handelsrecht, 3. Auflage, 2015.
- MAES**, Alexander Petsche/**DEMME**L, Simone Petsche: Praxiskommentar-Handelsvertretergesetz, 2. Auflage, 2014
- MARTINEK**, Michael/**SEMLER**, Franz-Jörg/**HABERMEIER**, Stefan: Handbuch des Vertriebsrecht, 2003.
- MOROĞLU**, Erdoğan: Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Konferans, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2005
- NOCKER**, Michael: Ausgleichanspruch des Handelvertreter, Vertragshändler und Franchisenehmer, Manz Verlag, Wien, 2001(Ausgleichanspruch).
- NOCKER**, Michael: Kommentar zum Handelsvertretergesetz, 2009.
- OĞUZMAN**, Kemal/**ÖZ**, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt I, 10.Baskı, 2012.

- ORMANCI-ALTINOK**, Pınar: Tek Satıcılık Sözleşmesinde Müşteri Tazminatı İsviçre Federal Mahkemesi 22 Mayıs 2008 tarihli kararı üzerine Düşünceler, AÜHFD 2009-C.58, Sa.3, s.451-480.
- POROY**, Reha/**YASAMAN**, Hamdi: Ticari İşletme Hukuku, İstanbul, 2012.
- REİTMANN**, Christoph/**MARTİNY**, Dieter: Internationales Vertragsrecht, 5.Auflage, 1996.
- SCHERER**, Martin: "Ausschluss von Ausgleichsansprüchen des Handelsvertreter", DB, 1996.
- SCHİEFELBEIN**, Gert: Der Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreter, Köln, 1996.
- SCHRÖDER**, Georg: "Zur Berechnung des Ausgleichsanspruchs der Handelsvertreter", DB, 1958, 43.
- SCHRÖDER**, Georg: "Änderungen der Vertragsbedingungen und Ausgleichsanspruch im Handelsvertreterverhältnis", DB, 1958, s.975.
- SCHRÖDER**, Georg: Recht der Handelsvertreter, 5. Auflage, 1993.
- SOPACI**, Birgül: Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Hakkı, Prof.Dr. Fahiman TEKİL'in Anısına Armağan, 2003, s.439-460.
- STÖTTER**, Karin: Das Recht der Handelsvertreter, 2000.
- ŞENER**, Oruç Hami/ **EROĞLU**, Sevilay: Ticari İşletme Hukuku Uygulamaları, 2005.
- ŞENOL**, A. Nilay: Bayilik Sözleşmesi Sona Ermesi ve Sonuçları, İstanbul 2011.
- TEKİNALP**, Ünal: Türk Hukukunda Acentanın "Portföy Akçası Talebi", Ali Bozer'e Armağan, 1998.
- TEOMAN**, Ömer (Ülgen, Hüseyin/Helvacı, Mehmet/Kendigelen, Abuzer/Kaya, Arslan): Ticari İşletme Hukuku, 2006.
- TOPÇUOĞLU**, Metin: İnhisar (Tekel) Kaydı İçeren Acentelik, Tek Satıcılık ve Franchising Sözleşmelerinde Aktif ve Pasif Satışlar, Rekabet Hukuk Dergisi, Sayı18,2004,(<http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fRekabet%2bDergisi%2fdergi18.pdf>), Erişim T. 20.03.2016.
- TSCHUCK**, Anglaia: Der Ausgleichsanspruch bei Beendigung des Handelsvertreterverhältnisses, Manz Verlag, 1994.
- YAVUZ**, Cevdet: Türk Borçlar Hukuku, Özel hükümler, 2014.
- YAZICIOĞLU**, Emine: Sigorta Aracıları Hukuku I, 1. Baskı, İstanbul 2010.
- YILMAZ**, Asuman: Yeni Ticaret Kanunu'na Göre Acentelik İlişkilerinde Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı Antlaşması ve Rekabet Yasağına Uyması Karşılığında Acenteye Ödenmesi Gereken Bedel, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sa.2012/2, s.309-342.
- VİEHÖCK**, Günther: Der Ausgleichsanspruch nach dem neuen Handelsvertretergesetz, Ecolx, 1993, 221ff.
- WESTPHAL**, Bernd: Vertriebsrecht, Handelsvertreter, Band I, 1998.

MAHKEME KARARLARI

11. HD, 10.05.1996 tarih ve E.1996/2189, K.1996/3335 sayılı Karar

11. HD, 20.06.1996 tarih ve E.1996/2084, K.1996/4544 sayılı Karar

BGH 13.3.1969, (NJW 1969, s.1023)

OLG Frankfurt 12.07.1960 (NJW 1961, Heft 11, s.54)

OLG Nürnberg 18.9.1958, (BB 58, s.1151)

OLG Bamberg 30.05.1958, (NJW, 58, s.1830)

Urteil OLG Stuttgart, 29.11.1967, RVR 1968, s.89.

BGH, 06.10.1999, (BB 2000, s.60)

BGH 3.5.1995, (BB 1995, s.1437)